

ISSN 2518-7090

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Рік заснування 1996

Випуск 823

Германська філологія

Збірник наукових праць

Чернівці
2020

У випуску вміщено статті, де розглянуто актуальні питання когнітивної та комунікативної лінгвістики, лінгвістики тексту, дискурсології та діяхронічних досліджень. Видання розраховано на філологів–германістів, науковців, аспірантів, викладачів старших класів шкіл і гімназій.

Редколегія випуску:

Єсипенко Н.Г. (Чернівці), доктор філологічних наук, професор (науковий редактор), Кушнерик В.І. (Львів), доктор філологічних наук, професор (заст. наук. редактора), Бабелюк О.А. (Львів), доктор філологічних наук, професор, Бехта І.А. (Львів), доктор філологічних наук, професор, Бялик В.Д., (Чернівці), доктор філологічних наук, професор, Колесник О.С. (Київ), доктор філологічних наук, професор,

Михайленко В.В. (Івано–Франківськ), доктор філологічних наук, доцент, Осовська І.М. (Чернівці), доктор філологічних наук, професор, Потапенко С.І. (Ніжин), доктор філологічних наук, професор, Приходько Г.І. (Запоріжжя), доктор філологічних наук, професор, Батринчук З.Р. (Чернівці), кандидат філологічних наук (відп. секретар).

Міжнародна редколегія:

Alicja Witalisz, доктор філологічних наук, професор (Інститут неofilології, Краківський педагогічний університет, м. Краків, Польща),

Daří na Genova, доктор філологічних наук, професор (університет ім. Св. Кирила і Мефодія, м. Велико Тирново, Болгарія),

Rodica Dimitriu, доктор філологічних наук, професор (Яський університет імені Александра Іоана Кузи, м. Яси, Румунія),

Linas Selmistraitis, доктор філологічних наук, доцент (Литовський педагогічний університет, м. Вільнюс, Литва),

Slávka Tomaščíková, кандидат філологічних наук, доцент (Університет Павла Йозефа Шафарика, м. Кошице, Словаччина).

Свідоцтво міністерства України у справах преси
та інформації № 2158 серії КВ від 21.08.1996

Загальнодержавне видання

Збірник входить до переліку видань ВАК України

Друкується за ухвалою Вченої Ради Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Адреса редколегії випуску (“Германська філологія”):
Кафедра англійської мови, факультет іноземних мов
вул. Садова 5, корпус 19, а. 215, 58000 Чернівці, Україна

© Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2020

ЗМІСТ

<i>Акульшина Н.</i> НАЙПРОДУКТИВНІШІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ У ПЕРСЬКІЙ МОВІ.....	5
<i>Басараба І.</i> ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ФРАЗЕОЛОГІЗМ У СКОПУСІ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ.....	9
<i>Бережна М.</i> ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ К.С. РОБІНСОНА NEW YORK 2140).....	15
<i>Букрєєва Л., Козак Т.</i> НЕПРИПУСТИМІ ВІДХИЛЕННЯ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ.....	22
<i>Бялик В., Гришук Д.</i> ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЇ СТРАХУ В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ.....	26
<i>Гандзюк О.</i> ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ У ПОВІСТІ АНАТОЛІЯ ДІМАРОВА «НА КОНІ Й ПІД КОНЕМ».....	31
<i>Гармаш О.</i> ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ВИМІР ПРОЦЕСІВ ВНУТРІШНЬОМОВНОГО ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	37
<i>Гасько О., Байбакова І.</i> AUTONOMOUS LEARNING AND METACOGNITIVE STRATEGIES WITHIN ESP DISCOURSE.....	44
<i>Гладоник Г.</i> BORROWINGS OF THE ENGLISH LANGUAGE –MIDDLE ENGLISH BORROWINGS.....	49
<i>Гордієнко О.</i> ТЕРМІНОГРАФІЯ ЯК ЗАСІБ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА РЕЄСТРАЦІЇ ТЕРМІНІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОСТОРУ.....	53
<i>Гоца Н.</i> СПЕЦИФІКА МОВНОГО ВИРАЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНИХ АФРО-АМЕРИКАНСЬКИХ ЕСЕЇСТОК КРИЗЬ ПРИЗМУ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ПАРАДИГМИ.....	59
<i>Деменчук О.</i> МОДЕЛІ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ЛЕКСИКИ «МЕНТАЛЬНОГО ЗАТЬМАРЕННЯ» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	64
<i>Домброван Т.</i> LANGUAGE AS A SCALE-FREE NETWORK.....	71
<i>Ємельянова О., Ащеулова Т.</i> FUNCTIONAL FEATURES OF THE INVERTED WORD ORDER IN THE ENGLISH DISCOURSE OF FICTION.....	74
<i>Ємельянова О., Кучерявенко В.</i> SUGGESTIVE FUNCTION OF METAPHOR IN THE MODERN ENGLISH ADVERTISING DISCOURSE.....	79
<i>Ємельянова О., Новітченко В.</i> STRATEGIC FRAMING AND LANGUAGE-SPECIFIC FEATURES OF THE AUTOBIOGRAPHICAL DISCOURSE (BASED ON AUTOBIOGRAPHIES OF NOBEL PRIZE LAUREATES IN LITERATURE).....	84
<i>Іванців О., Рантюк А.</i> СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ НЕЙРОНАУКОВИХ ТЕРМІНІВ-СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ.....	89
<i>Івасюк Г.</i> НІМЕЦЬКА МЕНТАЛЬНІСТЬ У КОНЦЕПТАХ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	95
<i>Іщук Н., Свіргун А.</i> LINGUISTIC ASPECTS OF ADVERTISING SLOGANS.....	100
<i>Казимір І.</i> ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ НОМІНАТИВНИХ ОДИНИЦЬ НА МАТЕРІАЛІ АФОРИСТИЧНОГО ФОНДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	107
<i>Колесник О.</i> СИСТЕМНІ ОСНОВИ МОВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ.....	112
<i>Колеснікова І.</i> СУЧАСНИЙ ПІДРУЧНИК З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: КОНЦЕПЦІЯ ТА ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ.....	117

<i>Колісниченко Т.</i> ПОНЯТТЯ TOURISM DESTINATION У РЕКЛАМНОМУ ТУРИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	121
<i>Костенко В., Беляєва О., Сологор І.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА МОРФОЛОГІЧНОГО РІВНЯ ТЕКСТІВ ПОІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ НА СТОМАТОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ У КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОМУ ВИМІРІ	125
<i>Марчишина А.</i> СЮЖЕТОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЕРБАЛІЗОВАНОЇ ФЕМІННОЇ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНАХ Е. ОУКЛІ	133
<i>Матвєєва С., Леміш Н.</i> МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПРИЙОМ РЕФЛЕКСІЇ У СУЧАСНОМУ ТЕРМІНОЗНАВСТВІ.....	139
<i>Медвідь О., Подолкова С., Ходцева А.</i> РОЛЬ СУЧАСНИХ ДИСТАНЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ.....	148
<i>Мелех Г.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ КУЛІНАРНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ВАСИЛЯ БАРКИ «ЖОВТИЙ КНЯЗЬ»)	155
<i>Михайленко В.</i> IS DUMMY “IT” DUMMY IN DISCOURSE?.....	161
<i>Найдем О., Аганій А.</i> ЗВУКОСИМВОЛІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОНЕСТЕМНИХ ДІЄСЛІВ МОВЛЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	166
<i>Нестеренко Т.</i> СТИЛІСТИКА КОЛЬОРОНАЗВИ «ЖОВТИЙ» ТА ЇЇ ВІДТІНКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ НАДІЙКИ ГЕРБШ).....	172
<i>Ніжнік Л.</i> ЕПІСТЕМІЧНА МОДАЛЬНІСТЬ ДЛЯ ВИРАЖЕННЯ СУМНІВУ	178
<i>Огаренко Т., Лішитаба Т.</i> СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗВЕРТАНЬ У ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	184
<i>Півнюва Л.</i> ПОНЯТТЯ “ГІСТЬ” ТА “ГОСТИННІСТЬ”: ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ.....	190
<i>Редьква А.</i> ФОНОСЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПОЛІТИКІВ).....	195
<i>Ружицька А.</i> СЕМАТИЧНА СТРУКТУРА БАГАТОЗНАЧНОГО СЛОВА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВАХ СЕМАТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА МНОГОЗНАЧНОГО СЛОВА В УКРАИНСКОМ И ИТАЛЬЯНСКОМ ЯЗЫКАХ	199
<i>Руміга І.</i> АНГЛОМОВНИЙ СИНТАКСИС ХУДОЖНЬОГО ПРОЗОВОГО ТЕКСТУ СЬОГОДЕННЯ	204
<i>Семашко Т.</i> МІСЦЕ ЕТНІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ЛІНГВОКУЛЬТУРНІЙ КАРТИНІ СВІТУ	210
<i>Таран С.</i> ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ АНГЛІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ.....	215
<i>Томашевська А.</i> ВІДБІР НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТОВОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЧИТАННІ ТА ГОВОРІННІ У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	220
<i>Чайковська Н.</i> СТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ СИНТАКСИСУ РОМАНУ ІЄНА МАК’ЮЕНА «СПОКУТА».....	226
<i>Шемуда М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ	231
<i>Ясінська О.</i> РОЗВИТОК ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМП’ЮТЕРНИХ НЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	235

**МОДЕЛІ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ЛЕКСИКИ
«МЕНТАЛЬНОГО ЗАТЬМАРЕННЯ» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

У статті схарактеризовано механізми та стратегії семантичної деривації лексики «ментального затьмарення» – семантичного класу слів, які позначають ситуацію часткової або повної втрати ментального контакту людини з довкіллям або зі своїм внутрішнім світом. Встановлено особливості динаміки розвитку семантичної парадигми названого класу слів в англійській мові.

Ключові слова: модель, семантична деривація, семантичний зсув, ментальний, концепт ситуації.

В статье охарактеризованы механизмы и стратегии семантической деривации лексики «ментального затмения» – семантического класса слов, обозначающих ситуацию частичной или полной потери ментального контакта человека с окружающим или своим внутренним миром. Установлены особенности динамики развития семантической парадигмы названного класса слов в английском языке.

Ключевые слова: модель, семантическая деривация, семантический сдвиг, ментальный, концепт ситуации.

The paper focuses on the mechanisms and strategies of semantic derivation of terms of «mental obscuration» – a semantic class of words that denote the situation of person's partial or total loss of mental contact with the environment and their inner world. The study shows the characteristics of the development of a «mental obscuration» vocabulary semantic paradigm and reveals the semantic derivation models of the given class of words in the English language. The semantic derivation modelling provided in the paper proceeds from the assumption that a linguistic item's semantic paradigm develops on a par with the changes, occurring within the concept of situation. The changes are thought to determine the types (models) of semantic shift strategies that underlie the development of «mental obscuration» terms' semantic paradigms. The analysis of the semantic shift strategies of the English «mental obscuration» terms has revealed that the concept may extend to the boundaries of the internal (occurring within the hierarchy of person's mental systems) and external (occurring within the hierarchy of person's evaluative systems) conceptual domains. The study concludes that the extension of a prototypical situation concept depends on the degree of locality of derivational relations between the source and target situations. It has been established that the extension of the source situation concept of «mental obscuration» vocabulary in English is realized based on the role, pragmatic and categorical derivational strategies.

Key words: model, semantic derivation, semantic shift, mental, concept of situation.

Стан розроблення проблем, пов'язаних із моделюванням семантики в сучасному мовознавстві, засвідчує виразну тенденцію до витлумачення змісту мовної одиниці в перспективі когнітивно-функціонального (такого, що обстоює ідею функціональної та когнітивної зумовленості мовного значення) підходу. Такий підхід декларує необхідність і доцільність моделювання змісту мовної одиниці за зразком концепту ситуації багатовимірного типу, який відтворює динаміку концептуалізації світу дискурсу (певної ситуації або її фрагмента) в аспекті різних варіантів пізнання світу людиною. Динаміка концептуалізації світу дискурсу передбачає схематизацію реального або уявного світу, при якій одні фрагменти цього світу акцентуються, актуалізуються, потрапляють у фокус уваги, а інші, навпаки, затемнюються, покидають фокус уваги, набуваючи статусу фонових елементів, див. [11, с. 157; 20, с. 48].

Семантична деривація є одним із аспектів, який виявляє динамічний потенціал семантики лексичної одиниці, розкриває механізми і стратегії розширення концепту ситуації – лексичного відображення (у певній мові) певного фрагмента дійсності [9, с. 85]. В аспекті ситуативної природи похідності розширення концепту ситуації враховує зміни характеристик актантів: учасники ситуації можуть змінювати свій склад, тип, ранг, статус тощо. Критерієм зміни зазначених параметрів слугує певна альтернатива щодо опозиції учасників вихідної ситуації до учасників цільової ситуації в аспекті їх рольових, референційних, прагматичних тощо характеристик. Зміна характеристик учасників ситуації визначає тип дериваційної стратегії: зміна типу або складу учасників ситуації (рольова стратегія); зміна комунікативного рангу учасника ситуації (прагматична стратегія); зміна онтологічного статусу учасника ситуації (категоріальна стратегія); зміна денотативного статусу учасника ситуації (референційна стратегія); зміна позиційної характеристики учасника ситуації (дейктична стратегія).

Як теоретичний конструкт (модель) семантична деривація покликана відобразити специфіку природи людського знання, закономірності пізнавальної діяльності людини, особливості її мисленевих стратегій. Обґрунтування когнітивних (у широкому сенсі) стратегій людини передбачає залучення до аналізу тих сегментів словникового складу мови, які покликані розкрити природу універсальних «когнітивних категорій» [22], з-поміж

яких лексика «ментального затьмарення» – семантичний клас слів, які позначають ситуацію часткової або повної втрати ментального контакту людини з довкіллям або зі своїм внутрішнім світом, пор.: blackout, derangement, disorder, disturbance, lapse (of memory), oblivion, obscuration, opacity, stupor, suppression, trance, unconsciousness, vertigo, bemused, clouded, crazy, darkened, dizzy, giddy, to daze, to stupefy, to unhinge тощо. Сюди ж належать фразеологічні одиниці на зразок be out for the count, in a fog, not know whether one is coming or going, out to lunch, pass out тощо.

Актуальність обраної теми зумовлена загальним антропоцентричним спрямуванням сучасних семантичних теорій, тенденцією до поглибленого вивчення динаміки лексико-семантичної системи, що пов'язано з усвідомленням і визнанням факту функціональної та когнітивної природи людської мови як такої.

Лексика «ментального затьмарення» була об'єктом досліджень, які ставили за мету схарактеризувати структуру та зміст наповнення ментальних концептів в аспекті їх співвідношення з філософськими, міфологічними, літературними, соціокультурними тощо типами дискурсу. Предметом аналізу таких досліджень були мотиваційна організація лексико-семантичних полів (концептів) «пам'ять» [3; 16], «інтелект людини» [8], «божевілля» [4; 15], «хвороба» [10], «ментальні розлади» [21; 23] тощо. При цьому небезпідставним є твердження про те, що лексика «ментального затьмарення» може реалізувати власний дериваційний потенціал, виявляючи ознаки розширення концепту ситуації в ієрархії внутрішніх (психічних) та зовнішніх (ціннісних) систем людини.

Мета розвідки – схарактеризувати моделі семантичної деривації лексики «ментального затьмарення» та з'ясувати динаміку розвитку семантичної парадигми названого класу слів в англійській мові.

Мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання таких завдань:

- обґрунтувати стратегії семантичної деривації лексики «ментального затьмарення»;
- описати модель прототипної ситуації лексики «ментального затьмарення»;
- схарактеризувати моделі семантичної деривації лексики «ментального затьмарення» в англійській мові;
- з'ясувати особливості динаміки розвитку семантичної парадигми лексики «ментального затьмарення» в англійській мові;
- визначити перспективи подальших досліджень лексики «ментального затьмарення».

Об'єктом дослідження слугуватимуть дієслівні, прикметникові та іменникові номінації на позначення ситуації «ментальне затьмарення». Вибір таких номінацій зумовлений, з одного боку, чинником неоднорідності концепту ситуації «ментальне затьмарення», а, з іншого, – особливостями актантної структури основних семіологічних (іменних, дієслівних, ад'єктивних тощо) підкласів слів. «Знаки, що належать до різних підкласів, мають різний потенціал семантичної валентності, різний ступінь контекстуальної зумовленості та семантичної автономності» [18, с. 99]. З цього погляду стратегії семантичної деривації лексики «ментального затьмарення» розглядатимуться як стратегії ситуативного типу, реалізовані в аспекті заповнення актантних позицій дієслова, прикметника, іменника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз семантичної деривації лексики «ментального затьмарення» передбачає два етапи: конструювання моделі прототипної ситуації названого класу слів через набір спільних семантичних компонентів (див. [14, с. 117]) та моделювання на основі цієї ситуації стратегій семантичної деривації обраної лексики в англійській мові. Адже модель прототипної ситуації «не лише постачає семантичний матеріал для похідних значень, а й забезпечує їх зв'язок і, тим самим, єдність багатозначного слова» [7, с. 40]. Семантика лексики «ментального затьмарення» в англійській мові моделює прототипну ситуацію («стан ментального затьмарення») через набір таких спільних компонентів:

а) стан «ментального затьмарення» є результатом функціональних розладів в експерієнціальній (насамперед інтелектуальній) сфері суб'єкта когніції (Експерієнцера), зумовлених, як правило, чинником фізичних впливів або психоемоційних потрясінь, пор.: daze «to prostrate the mental faculties of (a person), as by a blow on the head, a violent shock, weariness, intoxicating drink, etc.»: A man dazed and bewildered by such a calamity [24];

б) стан «ментального затьмарення» засвідчує обмеження, пор.: There's not a trace now of the original concussion. But there is still a black-out in the memory, або відхилення, пор.: distracted «deranged in mind»: They ran about like distracted men [24], в роботі інтелектуальних систем суб'єкта когніції;

в) стан «ментального затьмарення» засвідчує повну, пор.: blackout «a period of total memory loss, as one induced by an accident or prolonged alcoholic drinking»: The patient cannot account for the bizarre things he did during his blackout, або часткову, пор.: blackout «temporary loss of consciousness or vision; a brief, passing lapse of memory»: An actor may have an occasional blackout and forget a line or two [24], втрату ментального контакту суб'єкта когніції з дійсністю;

г) стан «ментального затьмарення» виявляє ознаки короткотривалих (тимчасових), пор.: disturbance «interruption of mental tranquillity or equanimity»: Pictagoras wif harpe and strenges cessede þe destourbaunce of wittes, або довготривалих, пор.: coma «a state of unnatural, heavy, deep and prolonged sleep, with complete unconsciousness and slow, stertorous, often irregular, breathing» [24], ментальних розладів;

г) ознаками вияву стану «ментального затьмарення» є нечіткість сприйняття або спотворена оцінка певного стану справ, пор.: clouded «fig. of the mind: darkened or obscured (by ignorance, etc.)»: No beauty beaming on his clouded mind [24].

Концепт ситуації «стан ментального затьмарення» не є однорідним і охоплює смислові зони: (а) каузації стану «ментального затьмарення», пор.: *stupefy* «to make stupid or torpid»: The prisoner, stupified by illness, was unable to understand what passed [24]; (б) набуття стану «ментального затьмарення», пор.: *stupefy* «to become stupid or torpid»: Do not go and stupify with such an old illuminée as the Dowager Lady Melville [24]; (в) вияву стану «ментального затьмарення», пор.: *lapse* «a 'slip' of the memory or the understanding»: Daum now wants UEFA to accept that the rules regarding foreign players are for everyone else – but not for him because he had yet another excusable lapse of memory [24; 26].

Ситуацію «стан ментального затьмарення» характеризуємо як стан ментального розладу людини, який засвідчує ознаки припинення або призупинення інтелектуальної діяльності суб'єкта когніції. Використовуючи нотацію смислових описів симптомних висловів (див. [5, с. 324]), таку ситуацію доцільно описати в термінах лексичних функцій *Obstr* (позначає короткотривале утруднення функціонування) та *Stop* (позначає зупинку у функціонуванні). Ситуація, яку представляє лексична функція *Obstr*, кваліфікується такою, що вказує на факт призупинення інтелектуальної діяльності людини. Семантика лексики «ментального затьмарення» характеризує зазначений факт як збій в інтелектуальних системах Експерієнцера (свідомості, розумі, інтелекті тощо). Закономірно, що такі системи осмислюються як об'єкти локального впливу на суб'єкта когніції, пор.: *Or had her initial fears been merely a result of the disorder of mind induced by her very apparent hunger?* [26]. Лексична функція *Stop* описує ситуацію припинення інтелектуальної діяльності людини. Зупинка у функціонуванні передбачає довготривале розірвання ментального контакту суб'єкта когніції зі світом дійсності, пор.: *Your soul had become deaf in sleep's oblivion* [24] і т. ін. При цьому ситуація осмислюється як стан охоплення (поглинання) інтелектуальних систем людини, а самі системи концептуалізуються як об'єкти тотального впливу на суб'єкта когніції, пор.: *All blackened with oblivion* [24].

В англійській мові концепт ситуації «стан ментального затьмарення» може розширюватися до меж семантики: а) фізичного (стан організму людини, її відчуття), пор.: *giddy* «having a confused sensation of swimming or whirling in the head, with proneness to fall»: I felt at first giddy and faint, as if I had received a blow from the expert hand of a boxer [24]; б) психоемоційного, пор.: *crazy* «very enamored or infatuated»: He was crazy about her [25]; в) поведінкового, пор.: *insane* «of actions: mad, idiotic, utterly senseless, irrational»: Mr. Alstroemer in 1723 imported a small flock of merinos. It was a hazardous – it appeared to be a presumptuous, and an almost insane attempt [24], г) асоціативного (подекуди ідентифікаційного), пор.: *Dêazed bread is overbaked outwardly, and not enough baked within* [24]; р) оцінного, пор.: *crazy* «sl. wonderful; excellent; perfect»: That's crazy, man, crazy [25].

А. Значення «фізичний стан справ» – характеризує ситуацію «фізичний стан як результат функціонального збою в організмі людини». Перехід здійснено на основі роліової стратегії за ознакою 'повне або часткове позбавлення ознак фізичного стану'. На рівні ситуації «повне позбавлення ознак фізичного стану» розширення виявляє зміну типу учасника – у цільовій структурі реалізовано роль Пацієнса (суб'єкта зміни стану), на що вказує інкорпорований учасник Причини, пор.: *faint* «grow weak or feeble»: Sometimes Esau's self will faint for drink and meat [24]. Ситуація «часткове позбавлення ознак фізичного стану» засвідчує локальне розширення, реалізоване в межах концепту суб'єкта зміни стану: фокус уваги зміщується на учасника *nomina anatomica* за ознакою невідчужуваної належності, див. [1, с. 18]. Ситуація осмислюється як стан локалізації функціонального збою в організмі людини. На такий збій вказує зміна (підвищення) комунікативного рангу учасника *nomina anatomica*. Топікалізація такого учасника створює передумови додаткових імплікативних розширень у межах заданого концепту. Зокрема, регулярними зв'язками відзначено розширення: фізичний стан → вияв (зовнішнє вираження) такого стану, пор.: *fainful looks, dazed expression, deranged face* [24; 26].

Б. Значення «психоемоційний стан справ» – характеризує ситуацію «психоемоційний стан як результат вияву почуттів або душевних переживань людини». Результат вияву осмислюється як емоційна реакція у внутрішніх системах суб'єкта емоцій, пор.: *faint* «to lose heart or courage, be afraid, become depressed»: He was despised by many; yet he fainted not [24].

Реалізуючи каузативний сценарій вияву емоцій, значення «психоемоційний стан» вводить у фокус уваги учасників Причини, які засвідчують зумовлений характер вияву стану, пор.: *dizzy* «arising from or caused by giddiness»: Thought gave way to a dizzy horror, as if the earth were slipping away from under him [24].

Як і ситуація фізичного стану, ситуація «психоемоційний стан» активно експлуатує сценарій із топікалізацією учасника *nomina anatomica* за ознакою невідчужуваної належності. Ключовими учасниками ситуації є органи емоційного життя – серце, душа (див. [17, с. 21]), пор.: *faint* «to lose heart or courage, be afraid, become depressed»: His great heart, instead of fainting and subsiding, rose and biggen'd [24]. В межах заданої ситуації такі учасники осмислюються не лише як локалізатори психоемоційного стану справ, а й як показники вияву цього стану. Семантичне розширення в цьому випадку реалізовано на основі механізму створення множинних фокусів (див. [6, с. 65]), які характеризують розвиток ситуації за ознакою різних виявів психоемоційного стану людини. В англійській мові ситуація може бути осмислена як стан відсутності (неповноти) ознаки, пор.: *faint heart* «wanting in courage»: Faint heart never yet raised a trophy [24], тенденційний стан, пор.: *the faint of heart* «a person who tends to easily experience stress, fear, anxiety, sickness, or discomfort when facing unpleasantness, graphic imagery, physical strain, or risk»: We must warn you that the following video contains images that may be unsuitable for the faint of heart [27],

каузативний стан, пор.: faint «make faint, depress»: Deferred hope faints the heart [24]. Регулярними зв'язками відзначено розширення ситуації за ознакою психоемоційний стан → вияв (зовнішнє вираження) такого стану, пор.: clouded «gloomy»: She sits with a clouded brow. With clouded looks, a pale assembly sate [24]; His face clouded with irritation [26].

В. Значення «поведінковий стан справ» – характеризує ситуацію «дії, вчинки людини». Семантичний перехід здійснено на основі зміни рольового статусу учасника, реалізованої в межах концепту ситуації «відхилення»: відхилення в роботі інтелектуальних систем людини → відхилення в поведінці людини.

Відхилення в поведінці можуть бути граничні (обмежені певним типом поведінкової ситуації) або неграничні (характерні для будь-якої поведінкової ситуації). Для граничних відхилень характерною є орієнтація на предикати класу заняття. Прототипами таких предикатів є дієслова, «що позначають дію, безпосередньою метою якої є виконання самої цієї дії» [2, с. 42], пор.: fool «to pretend»: I was only fooling [25]. Семантичний розвиток вихідної ситуації виявляє ознаки імплікативного дериваційного відношення, в основі якого лежить лінгвокогнітивний процес дефокусування [6, с. 65] – послаблення фокусу за рахунок створення множинних фокусів: «розумове обмеження (про людину)» → «позбавлений розумного змісту (про певний вчинок людини)». Неграничні відхилення орієнтовані на клас предикатів власне поведінки. Прототипами таких предикатів є дієслова, «що позначають сукупність фізичних дій, яку мовець розглядає лише з точки зору того, як агент проявляє себе в оточенні інших людей, стосовно інших людей або в поточній ситуації взагалі, і якій він дає оцінку як відхилення від соціальної норми, зазвичай негативну» [2, с. 41], пор.: fool «to do something that makes other people think you are silly or not to be respected». Похідна ситуація виявляє ознаки придушення попереднього фокусу в результаті часткового референційного зсуву: «позбавлений розумного змісту (про певний вчинок людини)» → «позбавлений розумного змісту (про будь-який вчинок людини)», пор.: I got a little drunk and made a fool of myself [26].

Г. Значення «асоціативний стан справ» – характеризує ситуацію через смисловий компонент 'асоціативна характеристика стану справ'. Розширення концепту ситуації у цьому випадку передбачає перехід у зону суб'єкта асоціації, який ідентифікує ситуацію за ознакою своїх асоціативних вражень. На рівні предиката такий перехід засвідчує зміну тематичного класу дієслова, реалізовану на основі зміни таксономічного класу учасника ситуації. Регулярною у цьому випадку є орієнтація на таксономічний клас ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ (ЯВИЩЕ), пор.: faint «decline»: The fires were fainting there [24]. Такий вибір, ймовірно, зумовлений чинником перцептивних вражень, які природні об'єкти (явища) викликають у суб'єкта асоціації, пор.: faint «to lose colour or brightness»: The sky had fainted into a sickly hectic [24]. Разом із тим, концепт ситуації може бути розширений до меж учасників таксономічного класу ДІЯ, пор.: That I may kindly give one fainting kisse, ДІЯЛЬНІСТЬ, пор.: We had such trembling and almost fainting doings [24], ОБ'ЄКТ (АРТЕФАКТ), пор.: a fainting drawbridge [26]. Поза тим, в англійській мові також відзначено випадок розширення концепту ситуації до меж ідентифікаційного стану справ, пор.: dazed «applied to anything that has lost its freshness and strength, as to wood when it loses its proper colour and texture»: No dazed wood to be used [24].

Г. Значення «оцінний стан справ» – характеризує ситуацію через смисловий компонент 'оцінна характеристика стану справ'. Розширення концепту ситуації у цьому випадку передбачає перехід у зону суб'єкта оцінки, який осмислює ситуацію за певною ціннісною ознакою, в основі якої лежить тіміологічний принцип ранжування елементів універсуму за ступенем їх важливості, цінності та значущості [12, с. 75]. Семантичний перехід у ситуацію «оцінний стан справ» визначають два типи ціннісних стратегій – емотивна та етична.

Емотивна стратегія характеризує ситуацію емоційного ставлення суб'єкта оцінки до певного стану справ. Оцінка у такому випадку засвідчує зумовленість ставлення властивостями заданої ситуації, а саме тими відхиленнями, які в цій ситуації фіксує суб'єкт оцінки. За таких обставин ситуація виконує роль своєрідного ініціатора, який «нав'язує» певне оцінне ставлення до себе з боку суб'єкта оцінки. «Якісна специфіка емоційного відображення дійсності полягає у тому, що воно відображає не властивості самих речей, а їх значення для життя людини» [19, с. 36], пор.: obscure «to overshadow or outshine»: His liberality obscured the glory of all who had preceded him in the office [24].

Етична стратегія орієнтована на смисл 'мовець схвалює / не схвалює вчинення певної дії' [13, с. 311]. Семантичне розширення концепту ситуації у цьому випадку засвідчує тенденційний характер оцінювання певного стану справ, позаяк не задає (абсолютної) оцінки ситуації, а лише напрям у визначенні її цінності, пор.: Herr Nordern looked around the table, exuberant, dizzy with happiness, and then, remembering the toast he had been about to make, raised his glass [26].

Висновки та перспективи дослідження. Семантична деривація лексики «ментального затьмарення» в англійській мові виявляє ознаки похідності ситуативного типу, що передбачає розширення в аспекті змін характеристик учасників вихідного концепту ситуації. Динаміка розвитку семантичної парадигми названого класу лексики засвідчує регулярний характер таких змін, виявляючи розширення вихідного концепту ситуації до меж як внутрішніх (реалізованих в ієрархії психічних систем людини), так і зовнішніх (реалізованих в ієрархії ціннісних систем людини) ситуацій. Розширення вихідного концепту ситуації лексики «ментального затьмарення» в англійській мові реалізовано на основі рольової, прагматичної та категоріальної дериваційних стратегій.

Відтворення специфіки національно-мовної картини світу визначає доцільність подальших досліджень лексики «ментального затьмарення» у порівняльно-історичному та зіставно-типологічному аспектах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Апресян Ю. Д. Системообразующие смыслы 'знать' и 'считать' в русском языке. Русский язык в научном освещении. Москва, 2001. № 1. С. 5—26.
2. Апресян Ю. Д. Исследования по семантике и лексикографии: в 2-х т. Москва, 2009. Т. 1: Парадигматика. 568 с.
3. Брагина Н. Г. Память в языке и культуре. Москва, 2007. 520 с.
4. Жевайкина Ю. В. Когнитивные аспекты идиоматики (на материале фразеосемантического поля «безумие» в современном русском языке) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Ульяновск, 2004. 25 с.
5. Иорданская Л. Н., Мельчук И. А. Смысл и сочетаемость в словаре. Москва, 2007. 672 с.
6. Ирисханова О. К. Игры фокуса в языке. Семантика, синтаксис и прагматика дефокусирования. Москва, 2014. 320 с.
7. Кустова Г. И. Типы производных значений и механизмы языкового расширения. Москва, 2004. 472 с.
8. Леонтьева Т. В. Интеллект человека в русской языковой картине мира. Екатеринбург, 2008. 280 с.
9. Мельчук И. А. Опыт теории лингвистических моделей «Смысл ↔ Текст». Москва, 1999. 346 с.
10. Нечаева Л. С. Названия и характеристики людей с психическими и умственными отклонениями: мотивационный аспект (на материале русских говоров Пермского края). Вестник Пермского университета. 2014. Вып. 2(26). С. 32—43.
11. Падучева Е. В. Динамические модели в семантике лексики. Москва, 2004. 608 с.
12. Пеньковский А. Б. Очерки по русской семантике. Москва, 2004. 464 с.
13. Плунгян В. А. Общая морфология: введение в проблематику. Москва, 2003. 384 с.
14. Розина Р. И. Семантическое развитие слова в русском литературном языке и современном сленге: глагол. Москва, 2005. 302 с.
15. Турилова М. В. Генетическая и мотивационная характеристика лексико-семантического поля «безумие» в русском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2010. 23 с.
16. Туровский В. Память в наивной картине мира: забыть, вспомнить, помнить. Логический анализ языка. Избранное. 1988—1995. Москва, 2003. С. 345—349.
17. Урысон Е. В. Проблемы исследования языковой картины мира: аналогия в семантике. Москва, 2003. 224 с.
18. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков. Москва, 2004. 208 с.
19. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Москва, 2008. 208 с.
20. Яковлева Е. С. К описанию русской языковой картины мира. Русский язык за рубежом. 1996. № 1—3. С. 47—56.
21. Bengt B. The concept of mental disorder. Philosophical Communications. 2003. No. 29. 79 p.
22. Jackendoff R. S. Semantics and cognition. Cambridge, MA, 1986. 297 p.
23. Wakefield J. C. The Concept of mental disorder. On the boundary between bio-logical facts and social values. American Psychologist. 1992. No. 47. P. 373—388.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

24. Oxford English Dictionary. Oxford, 2009. Vers. 4.0.
25. Random House Webster's Unabridged Dictionary. Seattle, WA, 2000. Vers. 3.0.
26. The British National Corpus. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk> (Last accessed: 29.01.2020)
27. The Free Dictionary. URL: <https://idioms.thefreedictionary.com> (Last accessed: 30.01.2020)

SPYSOK LITERATURY

1. Apresjan Ju. D. Sistemoobrazujushhie smysly 'znat' i 'schitat' v russkom jazyke. Russkij jazyk v nauchnom osveshhenii. Moskva, 2001. № 1. S. 5—26.
2. Apresjan Ju. D. Issledovanija po semantike i leksikografii: v 2-h t. Moskva, 2009. T. 1: Paradigmatika. 568 s.
3. Bragina N. G. Pamjat' v jazyke i kul'ture. Moskva, 2007. 520 s.
4. Zhevajkina Ju. V. Kognitivnye aspekty idiomatiki (na materiale frazeosemanticheskogo polja «bezumie» v sovremennom russkom jazyke) : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. Ul'janovsk, 2004. 25 s.
5. Iordanskaja L. N., Mel'chuk I. A. Smysl i sochetaemost' v slovare. Moskva, 2007. 672 s.
6. Irishanova O. K. Iгры fokusa v jazyke. Semantika, sintaksis i pragmatika defokusirovanija. Moskva, 2014. 320 s.
7. Kustova G. I. Tipy proizvodnyh znachenij i mehanizmy jazykovogo rasshirenija. Moskva, 2004. 472 s.
8. Leont'eva T. V. Intel'ekt cheloveka v russkoj jazykovoj kartine mira. Ekaterinburg, 2008. 280 s.
9. Mel'chuk I. A. Opyt teorii lingvisticheskikh modelej «Smysl ↔ Tekst». Moskva, 1999. 346 s.
10. Nechaeva L. S. Nazvanija i harakteristiki ljudej s psicheskimi i umstvennymi otklonenijami: motivacionnyj aspekt (na materiale russkih govorov Permskogo kraja). Vestnik Permskogo universiteta. 2014. Vyp. 2(26). S. 32—43.
11. Paducheva E. V. Dinamicheskie modeli v semantike leksiki. Moskva, 2004. 608 s.
12. Pen'kovskij A. B. Ocherki po russkoj semantike. Moskva, 2004. 464 s.

13. Plungjan V. A. Obshhaja morfologija: vvedenie v problematiku. Moskva, 2003. 384 s.
14. Rozina R. I. Semanticheskoe razvitie slova v russkom literaturnom jazyke i sovremennom slenge: glagol. Moskva, 2005. 302 s.
15. Turilova M. V. Geneticheskaja i motivacionnaja karakteristika leksiko-semanticheskogo polja «bezumie» v russkom jazyke : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. Moskva, 2010. 23 s.
16. Turovskij V. Pamjat' v naivnoj kartine mira: zabyt', vspomnit', pomnit'. Logicheskij analiz jazyka. Izbrannoe. 1988—1995. Moskva, 2003. S. 345—349.
17. Uryson E. V. Problemy issledovanija jazykovoju kartiny mira: analogija v semantike. Moskva, 2003. 224 s.
18. Ufimceva A. A. Tipy slovesnyh znakov. Moskva, 2004. 208 s.
19. Shahovskij V. I. Kategorizacija jemocij v leksiko-semanticheskoi sisteme jazyka. Moskva, 2008. 208 s.
20. Jakovleva E. S. K opisaniju russskoj jazykovoju kartiny mira. Russkij jazyk za rubezhom. 1996. № 1—3. S. 47—56.
21. Bengt B. The concept of mental disorder. Philosophical Communications. 2003. No. 29. 79 p.
22. Jackendoff R. S. Semantics and cognition. Cambridge, MA, 1986. 297 p.
23. Wakefield J. C. The Concept of mental disorder. On the boundary between bio-logical facts and social values. American Psychologist. 1992. No. 47. P. 373—388.

SPYSOK DZHEREL ILIUSTRATYVNOHO MATERIALU

24. Oxford English Dictionary. Oxford, 2009. Vers. 4.0.
25. Random House Webster's Unabridged Dictionary. Seattle, WA, 2000. Vers. 3.0.
26. The British National Corpus. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk> (Last accessed: 29.01.2020)
27. The Free Dictionary. URL: <https://idioms.thefreedictionary.com> (Last accessed: 30.01.2020)

Наукове видання

Науковий вісник Чернівецького університету

Збірник наукових праць

Вип. 823 : Германська філологія

Комп'ютерна верстка ***Прохоров Микола Георгійович***

Технічний редактор ***Чорасва Г.К.***

Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. – Вип. 823 : Германська філологія. – 240 с.

Підписано до друку 03.03.2020. Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 26,43.
Обл.-вид. арк. 28,23. Тираж 100. Зам. 3-004п.
Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.